

Doel van de workshop

In een fotoclub nemen fotografen zeer regelmatig werk mee om aan elkaar te laten zien. Je wilt er dan ook iets over horen, meer dan alleen "ik vind er geen bal aan" of "ja, dit is wel een mooie foto".

Als ik een verhaal vertel wil ik graag respons. Zo is het feitelijk ook met een foto. Ik wil graag horen wat anderen (fotografen) er van vinden.

Een foto heeft communicatieve aspecten. De nieuwsfoto in de krant bij uitstek, maar ook de "kunstfoto" in het museum of op een expositie communiceert.

In deze workshop gaan we in op het bespreken van foto's en we kijken wat daarbij zoal een rol kan spelen. Aan de hand van enkele schema's leren we anders naar foto's te kijken. Bovendien kijken we naar verschillende besprekvormen.

Om het interessant te houden wisselen we theorie af met praktische oefeningen.

een vraagje waarom fotografeer je eigenlijk?

In het kader van het bespreken van foto's kan de vraag gesteld worden met welke verwachtingen de leden naar de club komen om hun werk en dat van anderen te bespreken. "Zoveel hoofden, zoveel zinnen" zou je kunnen zeggen. De fotograaf die een foto maakt van een "bepaald iets" heeft daarvoor zijn of haar¹ redenen. Hij vindt het een mooi taferel, is geboeid door het licht of vindt de situatie wel grappig.

- *de herinnering*

Foto's, "all over the world", worden heel veel gemaakt vanwege de herinneringswaarde. Dat moet er mooi en fijn uitzien, we zijn nu eenmaal meer gecharmeerd van de goede momenten, het mooie of het fijne in ons leven. Bruidsreportages, Mien voor de Eiffeltoren, de zoen van Jeroen worden vaker vereeuwigd dan het ziekbed van ome Sjaak of de uitvaart van tante Klaar.

- *meer dan alleen herinnering*

Maar als je bij een fotoclub foto's laat zien moeten ze meer zijn dan een herinnering voor jou en je familie. Ze moeten voor een breder publiek toegankelijk zijn en tot de verbeelding spreken ook voor niet direct betrokkenen². Bovendien moeten ze fotografisch (wat dat dan ook moge zijn) interessant zijn.

- *de techniek, de compositie*

In de fotoclubs kom je doorgaans dan ook de mensen tegen die iets meer hebben met de fotografie. Ze zijn begeistert door de technische mogelijkheden of vinden het heerlijk om mooie composities te maken. De fotograaf, lid van een fotoclub, gaat op pad om foto's te maken, zoekt als het ware naar zijn beelden.

- *het uiterlijk en het innerlijk*

Er zijn ook fotografen die niet zo zeer geïnteresseerd zijn in de uiterlijke verschijningsvorm maar meer het "innerlijke" willen laten zien.

Misschien door "zelfreflectie" of door stimulans van buiten af (bijvoorbeeld het zien van andere foto's, andere fotografen, een mentor) concentreert deze fotograaf zich meer op het essentiële van het onderwerp. Het karakter of het kenmerk van het onderwerp wordt het aandachtsveld. Een landschap bijvoorbeeld wordt niet meer uitsluitend vanuit het uiterlijk benaderd maar bijvoorbeeld de relaties in het landschap, de vergankelijkheid, de grootheid of de veranderingen in het landschap vormen het onderwerp. Materie, structuren en bijvoorbeeld de invloed van de mens zijn aspecten waarover de gedreven fotograaf gaat nadenken en wil vastleggen in zijn beelden. Fotografie wordt minder afbeelden en meer verbeelden.

- *verder verdiepen: op naar een eigen stijl*

Er zijn ook fotografen die zich gedurende een bepaalde periode toeleggen op een bepaald onderwerp of thema om tot een verdieping te komen. Vooral een verdieping voor zichzelf, "wat wil ik zeggen met mijn foto's". Deze fotografen ontwikkelen een eigen stijl. Ook bij u in de club komt het zeer waarschijnlijk voor dat gezegd wordt "de foto's van Piet of Mariet herkennen we altijd meteen"³.

OPDRACHT

Vertel eens kort aan je tafelgenoten waarom je fotografeert en tot welke groep je behoort.

Wat zie ik en wat zie ik niet

Een kubus van hout is een kubus van hout, een vlag van Nederland is een vlag van Nederland. Een foto van een kubus van hout is geen kubus van hout en een foto van de Nederlandse vlag is niet de Nederlandse vlag.

wat je ziet

Over wat je op een foto ziet kun je het niet oneens zijn. Hooguit ziet de een wat meer dan de ander vanwege het "selectieve kijken" of een zekere vooringenomenheid bij het kijken naar de foto. Feitelijk begint met de vraag "wat staat er op" elke fotoanalyse⁴. We noemen dat het beschrijvende niveau van kijken of beschouwen. Op dit niveau let je dus op de fysieke aspecten van de foto (o.a. soort papier, kleur of zwart-wit, het formaat) en op de beeldelementen (wat staat er op de foto). Beeldelementen in een foto van een landschap met een huis kunnen bijvoorbeeld zijn: drie bomen, een weg die naar het huis loopt, een molen die verder weg staat en het huis. De lucht is bewolkt en zwaar. Het beschrijvende niveau is een objectief niveau. Als je goed kijkt zie je allemaal hetzelfde. In de praktijk blijkt dat overigens nog wel eens tegen te vallen.

³ De fotograaf Harry Callahan heeft naar mijn idee een uitstekende definitie gegeven over het begrip originaliteit in de fotografie. "Opwindend zijn foto's die iets op een nieuwe manier zeggen. Niet om anders te willen zijn, maar omdat het individu anders is. Het individu is degene die zich verbeeldt, die zich uitdrukt in het fotobeeld."

⁴ In een enkel geval is het heel lastig of zelfs niet mogelijk bijvoorbeeld als een foto een abstractie is. Maar zelfs dan kun je iets zeggen over de verhoudingen van de vlakken of vormen, de structuren, de kleuren of de grijsstinten.

¹ In het vervolg van de tekst wordt zowel vrouwelijk als mannelijk bedoeld als voor de mannelijke vorm gekozen is.

² Neen, familiefoto's horen niet thuis in de fotoclub. Toch zou het voor nogal wat verrassing kunnen zorgen als je als club aan al je leden de opdracht geeft om "je eigen identiteit in 8 foto's" vast te leggen.

wat je denkt te zien

Op het "tweede niveau" van beschouwen gaat het om de interpretatie. Daar gaat het niet over wat je letterlijk ziet maar meer over wat je denkt of voelt (emotie) bij het beschouwen van de foto. Je kijkt naar het "innerlijke" van het beeld en vaak kun je dan ook de vraag naar het doel van de foto (fotograaf) stellen. Op dat niveau geef je, weliswaar je eigen, betekenis aan het beeld.

We moeten ons goed realiseren dat wat je denkt of voelt iets zegt over de foto maar wel vanuit jouw wereld en jouw kijk op de dingen. Daarbij tellen je ervaringen en je kennis over bepaalde zaken. Bovendien moet je bij een bespreking dat ook nog allemaal onder woorden brengen. Het is dan ook geen schande als je bij bepaalde foto's moet passen en je weinig inhoudelijks kunt melden.

Bij het doorgronden van het beeld, bij de interpretatie, helpt het als je let op bepaalde tekens in de foto. Tekens die in de foto voorkomen zoals symbolen, associaties en verwijzingen.

Het beschrijvende niveau is objectief te noemen, het interpretatieve niveau subjectief. Op dat niveau ontstaan ook de discussies tussen beschouwers onderling en tussen de beschouwers en fotograaf. Als het goed is ervaart de fotograaf op dit niveau of hij erin slaagt met zijn beeld(en) te communiceren. Vertellen ze de ander wat hij wil zeggen. Daarbij gaat het er dus niet om een foto als goed of slecht te betitelen of om classificaties als mooi of lelijk te hanteren.

de fotogenieke en compositorische aspecten

Deze aspecten dragen (soms in hoge mate) bij aan de inhoud van het beeld. In de literatuur die gaat over de inhoud van het fotobeeld worden ze vaak gerangschikt onder de interpretatieve beschouwing. Veel fotografen zullen bijvoorbeeld een donkere zware lucht herkennen als iets wat het dramatisch effect in een foto verhoogd. Een flinke korrel is ook zo'n fotogeniek aspect waarbij de interpretatie, de betekenis voor de inhoud van het beeld, niet voor iedereen hetzelfde zal zijn. Ook compositorische aspecten vervullen een rol die ligt op het scheidingsvlak van feitelijkheid en interpretatie. Een bepaalde verhouding in de vlakverdeling is fysiek eenduidig maar de betekenis voor de inhoud van het beeld is steeds aan de beschouwer (en dus interpretatie).

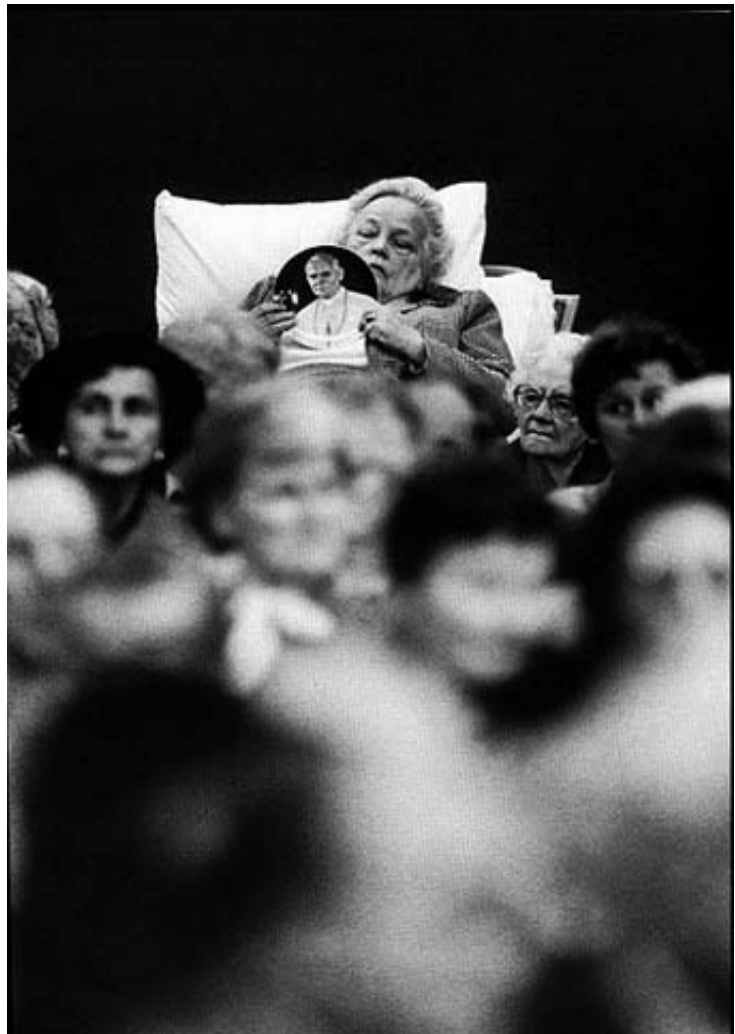
OPDRACHT

Bij de foto hiernaast stellen we vragen op het objectieve niveau en op het interpretatieve niveau.

Beschrijf het beeld (geef aan wat je ziet).

Bedenk de inhoud (geef aan wat je denkt en/of voelt)

Er is veel over deze foto te zeggen, zowel beeldmatig als inhoudelijk. Bovendien gebruikt de fotograaf fotogenieke elementen om de inhoud te versterken.

Wat heeft het opgeleverd tot nu toe

Waarschijnlijk zijn over deze foto tijdens de workshop de volgende zaken wel genoemd.

Beeldanalyse – feitelijk:

- Veel mensen (vrouwen);
- Een vrouw ligt in een bed met de foto (achterzijde) van de Paus in de hand;
- Vrouwen kijken naar verschillende kanten;
- Zwarte achtergrond en wit kussen;
- Onscherpte en scherpte op de vrouw in bed;
- Staand formaat en nagenoeg centrale compositie.

Beeldanalyse - inhoudelijk:

- Waarschijnlijk bezoek van geestelijk leider (misschien de Paus zelf wel);
- De mensen staan aan de kant van de weg of op een plein te wachten;
- De geestelijke leider (voornamen man) is nog niet gearriveerd;
- Entourage verwijzend naar bedevaartsoord;
- Vrouw is eenzaam, op zich zelf, met haar eigen ding bezig;
- Haar "ziek zijn" wordt benadrukt;
- Het is een dramatisch getinte foto en de vrouw heeft een uitdrukking die mij doet denken aan iets van berusting.

OPDRACHT: een andere foto als voorbeeld

Afscheid of .....

Emoties door .....

Verwijzingen naar .....

OPDRACHT

De volgende foto is van de Nederlandse fotografe Gon Buurman.

Stel dat deze foto in uw club op de plank komt en u wordt naar uw mening gevraagd.

Maak een beeldanalyse

Geef de foto daarna een titel die volgens jullie de lading van de beeldanalyse dekt

En als het alleen maar om abstractie of schoonheid gaat Niet alles is even gemakkelijk onder woorden te brengen. Zeker bij abstracties of autonome fotografie waarbij de esthetica de inhoud of betekenisgever is.

In de amateurfotografie zien we veel fotografie waarbij het alleen maar om de vorm (kleur, lijnen, vlakken, e.d.) gaat. In de beeldanalyse komt bij dit soort (vorm)fotografie het vaak neer op de schoonheid aan de hand van compositie-elementen (in de meest ruime zin). De bedoeling of visie van de maker kan vaak gemakkelijker doorgrond worden als er meerdere foto's (een serie) gepresenteerd worden.

OPDRACHT blindemannetje

Drie fotografen leveren elk een foto in. Zij gaan gedurende 3 à 5 minuten de gang op en vertellen tegen elkaar waarom ze deze foto gemaakt hebben (trefwoorden, wat vond ik sterk, wat is mijn verhaal, etc.). De achterblijvers bespreken de foto's. In de analyse (objectieve en subjectieve aspecten) wordt gewerkt met trefwoorden. Bij terugkomst vertellen de drie fotografen over hun foto's.

Een schema waarmee we aan de slag gaan

We gaan foto's bespreken aan de hand van een indeling die door de Franse structuralist en filosoof **Roland Barthes** is gemaakt.

Roland Barthes (1915-1980) was een vooraanstaand criticus en in de jaren zestig en zeventig is hij, naast Althusser, Lacan, Foucault en Derrida uitgegroeid tot een beroemd maar zich ongemakkelijk voelend acteur op het Parijse intellectuele toneel. Door tuberculose geplaagd en daarmee gepaard gaande opnames in sanatoria heeft hij niet de traditionele universitaire carrière doorlopen. Van eind veertig tot begin zestig had hij -veelal kortdurende- baantjes als onderwijzer of onderzoeker op uiteenlopende plaatsen zoals Roemenië en Egypte. Ondertussen publiceerde hij talloze essays voor een groot aantal tijdschriften. In 1962 kreeg hij een vaste aanstelling aan de École Pratique des Hautes Études. In 1977 werd hij hoogleraar semiologie aan het prestigieuze Collège de France. Hij stierf in 1980 na een ongeluk.

Vertaling Nederlands: De lichtende kamer, Maartje Luccioni, 1988

De opzet van Barthes is van belang omdat hij specifieke fotografische uitdrukkingsmiddelen beschrijft die medebepalend zijn voor het beeldresultaat.

Barthes onderscheidt ook twee niveaus, het materiële en het immateriële niveau. Dit is vergelijkbaar met de reeds besproken indeling van objectief (wat zie je, wat is er) en subjectief (wat denk ik te zien, wat voel ik).

Het immateriële is de boodschap en volgens Barthes uit die zich in de stijl van de fotografische weergave. Hij onderscheidt een zestal elementen die voor ons dus de centrale aanleiding zijn voor de beeldinhoud.

We moeten bedenken dat in een foto vaak meerdere weergaven (aspecten, elementen) een rol spelen. We gebruiken het schema van Barthes om ons op weg te helpen. In eerste instantie gaat het om het (hoofd)accent in de foto. Het "bepalende" in de foto is het vertrekpunt van de bespreking.

I. trucage

Er wordt een schijnwereld opgeroepen. Als je de foto ziet, denk je meteen "dit kan niet waar zijn". Door die schijnwereld worden andere betekenissen opgeroepen. De "truc van het beeld" of "de onechte wereld" zet ons aan het denken over de inhoud van de foto of de bedoeling van de fotograaf.

II. pose

De pose wordt met name toegepast in de portret- en modelfotografie, zowel in de opdracht- als in de vrije fotografie. De pose is verwijzend. Het gaat vaak, uitgezonderd de karakterportretten, niet zozeer om de werkelijke persoon maar meer waar de persoon voor staat of moet verbeelden. Zo kan de uitdrukking arrogantie, macht of agressie inhouden. Maar ook meer momentane emoties zoals verliefdheid of boosheid kunnen tot uitdrukking worden gebracht en bovendien een soort van gedragsuitingen (bijvoorbeeld verleidelijkheid).

de trucage

de pose

III. objecten

Objecten die in het beeld aanwezig zijn kunnen een bepaalde betekenis genereren. Zo kan een badende vrouw in een luxe badkamer schoonheid of frisheid oproepen. Objecten die heel nadrukkelijk in de foto toegepast worden hebben vaak een symbolische betekenis die weliswaar “genormeerd” is door tijd waarin we leven. Objecten als betekenisgever worden vaak in de reclamefotografie gebruikt. Ook zie je objecten nogal eens toegepast in de portret of modefotografie.

objecten

IV. fotogenieke

Hieronder verstaat Barthes alle fotografische technieken en hulpmiddelen die toegepast kunnen worden. De techniek of hulpmiddelen worden toegepast om de afbeelding te beïnvloeden.

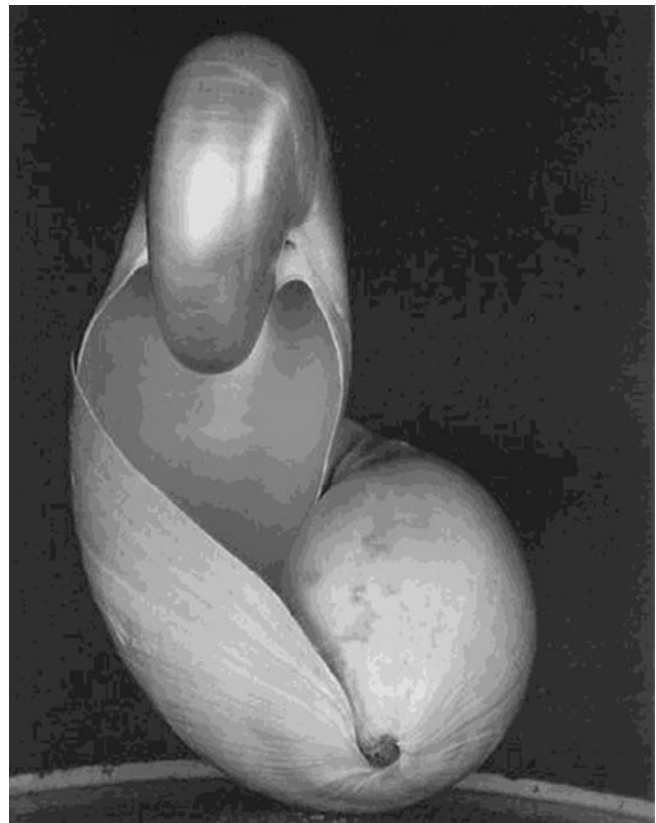
Je kunt hierbij onder andere denken aan scherpte-onscherpte (door toepassing van bijvoorbeeld scherptediepte of beweging), lenseffecten zoals bij groothoek of telelenzen (perspectief), e technieken zoals filtering, scherp/onscherp, brandpunt etc

fotogenieke

V. esthetiek

Esthetiek kan op zichzelf staan in de foto. De foto is als het ware gemaakt omwille van de schoonheid van het onderwerp of de schoonheid van de afbeelding. De “verbeelding” van de foto is dus de schoonheid an sich. Het is de (fotografische) compositie en de weergave (onder andere structuur en textuur, lichtvoering) waardoor de fotografie zich tot kunst verheft. Onder andere vorm, kleur en ruimtelijkheid worden in de foto gepresenteerd (gecomponeerd) als de schoonheid der dingen. In het esthetische stilleven gaat het niet zozeer om de objecten (de betekenis daarvan) maar meer om de rangschikking, de lichtvoering, de materie en het vormenspel.

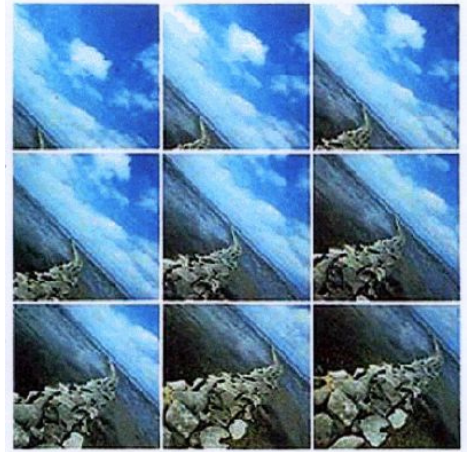

esthetiek

VI. syntaxis

Onder de syntaxis verstaat Barthes de combinatie van foto's die in gezamenlijkheid de werkelijkheid opnieuw tot uitdrukking brengen. Door de meerdere foto's wordt er een "verhaal verteld" dat niet bereikt wordt door een enkele foto. Er is een toegevoegde inhoudelijke waarde door de combinatie.

Er kunnen verschillende soorten "serie" zijn. In de sequentie wordt met name met de begrippen tijd en ruimte gespeeld. Voorbeelden hiervan zijn foto's van Ger Dekkers of Michel Szulc-Krzyzanowski.

syntaxis

foto van ger dekkers

syntaxis

foto van Michel Szulc-Krzyzanowski

syntaxis

The Poet Decorates his Muse with Verse/Duane Michals

Opdracht

We gaan de indeling van Barthes toepassen op een aantal foto's. In eerste instantie doen we dat op een groepje foto's van "beroemde" fotografen. Daar spreken we met elkaar over.

Opdracht

We gaan de indeling van Barthes toepassen op een aantal fvan onze eigen foto's. Het gaat er in eerste instantie over dat we het eens zijn in welke categorie (indeling) we een foto onderbrengen. Op die manier maken we een verzameling van elke indeling (als ze allemaal voorkomen zijn het er zes). Daarna geven we bij elke foto met maximaal drie kernwoorden de inhoud van de foto aan. Dat bespreken we plenair.